

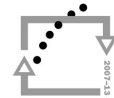
evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

ATTICKÉ OBDOBÍ – SOFISTÉ A SÓKRATÉS

Úvod

Historické okolnosti: uhájena svoboda proti Peršanům (500–449 př. Kr.); upevněn a rozšířen vliv demokratických Athén; později peloponéská válka (431–405 př. Kr.) a politické otřesy v Athénách (Sókratova smrt).

Nový – filozofický – pohled na člověka, pravdu a dobro: Dříve člověk chápán jako závislý na bozích, poslušný bohům, věštbě, osudu, tradici. Nyní mají rozumní lidé v dialogu, (obec – polis pod ochranou bohů) poznávat a vyhlásit, co je pravdivé a dobré.

Téma „člověk“ je zařazeno do filozofického úsilí. Při hledání odpovědi na otázky, co je dobro, ctnost, pravda, spravedlnost atd. se mají uplatnit filozofické standardy – racionální zdůvodnění, nikoli mytologická vysvětlení. Vzniká prostor pro diskusi, lidé věří v rozumnou dohodu těch, kdo usilují o pravdu a dobro a společně je hledají. Tato demokracie není založena na liberalistických hodnotách a moderní nedůvěře vůči státu. Rozhoduje dobro, které jedinci dává soužití v obci (POLIS), daleko větší hodnotou než dnes je loajalita, pocit souzáležitosti s obcí, schopnost se obětovat pro celek.

Demokracie: Není důležité, kdo má pravdu, **vědění**, ale komu je za pravdu dáno, kdo umí **přesvědčit** o svém **mínění**. To vyžaduje vzdělání, řečnické umění.

Sofisté

- putovali od města k městu a za plat vyučovali politickým dovednostem a řečnictví. Říkali, že vyučují moudrosti.
- odvrát od přírodní filozofie, tématem je výhradně člověk
- předmětem zkoumání se stává samo lidské myšlení (podmínky, hranice); vážný zájem o otázky po pravdivém a jistém poznání.
- výlučně rozumové zkoumání etických měřítek – autonomní racionální etika.
- studiem stylistiky a gramatiky přispěli k poznání jazyka

Dospěli k skepticizmu v otázce pravdivého a jistého poznání a relativizmu v morálce:

- moudrost je „umění přemlouvat“, „slabší věc učinit silnější“
- v lidské kultuře je toho jen málo dáno od přirozenosti (fysei), velká většina lidské kultury je dána dohodou (thesei) či nařízením (nomó)

PRÓTAGORÁS Z ABDÉR (480 – 410 př. Kr.)

„Člověk je mírou (lat. **homo mensura**) všech věcí, jsoucích, že jsou, a nejsoucích, že nejsou.“

Člověk jako jedinec určuje bytí; skepticismus k jakémukoli jistému a pravdivému poznání. Bytí není objektivní, nýbrž vždy jen subjektivní a proměnlivé - relativismus

Gorgiás z Leontin (485 – 380 př. Kr.)

ve spise „O nejsoucnu, čili o přírodě“ hájí tři základní teze:

„Nic není. Jestliže něco je, není to poznatelné. Jestliže je něco poznatelné, není to sdělitelné.“

Význačnější názory dalších sofistů

- Protiklad přirozeného **práva** (daného fysei) a ustanovení (daná nomó).
  - **HIPPIÁS**: „Zákon (nomos) tyranizuje lidi a nutí je k mnohému, co odporuje přirozenosti.“
- Pozitivní právo není platné od přírody, nýbrž jsou ustanovení založená na zájmech zákonodárců.
  - **THRASYMACHOS** prohlašuje, že pozitivní právo je nástrojem mocných k útlaku slabších.
  - **KALLIKLÉS** hlásá opak: zákon je ochranná hradba slabých proti silným.
  - **LYKOFRÓN** vidí v právním uspořádání vzájemnou záruku života a majetku občanů.
- **Morální hodnoty** nejsou od přírody, ale dohodou (thesei), mají tedy na různých místech a v různých dobách odlišnou platnost.
- Analogicky k ostatnímu i **náboženství** se pojímá jako lidský vynález.
  - **KRITIÁS**: „Když zákony zabránily tomu, aby se člověk otevřeně dopouštěl násilí, takže se zločiny páchaly jen potajmu, vynalezla – zdá se mi – nějaká chytrá hlava strach lidí před bohy, aby se zločinci báli, i když tak činí, říkají nebo myslí si něco zlého potajmu.“
  - **PRODIKOS**: Bohové jsou výrazem lidských pocitů, zejména vděčnosti. Lidé promítají všechno, co jim přináší užitek, do oblasti božského, např. Egyptané Nil.

SÓKRATÉS (470 – 399 př. Kr.)

Athénan, syn sochaře a porodní báby, manželka Xantippa, za urážku bohů a kažení mládeže odsouzen k smrti: donucen vypít číši jedu.

Jeho babická metoda (techné maieutiké) nespočívá v tom, že by někoho vyučoval poznatkům, ale spíše v **kladení otázek**; cílem, je, aby druhý sám dokázal hlouběji pochopit problém

„**Vím, že nic nevím**“ je jediné skutečné **vědění**. Sókratés je si vědom svého nevědění i toho, že oblast svého vědění rozšiřujeme pouze tak, že zkoumáme problémy rozumovou cestou a odmítáme klamná **mínění**.

Toto rozumové zkoumání pravdy, jež se u Sókrata týká zejména **ctností** a **dobra**, je umožněno dialogem rozumných lidí, kteří pravdu hledají. Cílem dialogu u Sókrata není přesvědčit o svém mínění druhé, jak to činili sofisté, ale **společně lépe poznat pravdu**, i když konce poznání se nikdy nedobereme.

I když Sókratés využívá sofistické postupy zkoumání, není skeptik, zajímá ho idea – rozumové nahlédnutí pravdy. Rozumem poznaná pravda nás zavazuje v **jednání**. Takové jednání přivádí duši k **blaženosti**. Sókratés mluví o daimónion – božském vnitřním hlasu (svědomí?), který ho varuje před zlým jednáním. Byl tedy zastánce etického racionalismu, myšlenky, že člověk v životě koná poznané dobro a nic jiného. Stačí tedy druhé o dobru poučit nebo jim umožnit, aby je poznali, a dojde k nápravě zla.

Sám vždy rozmlouval o tom, co se týkalo člověka, a zkoumal, co je zbožné a co bezbožné, co je krásné a co ošklivé, co je spravedlivé, co nespravedlivé, co je to rozumnost a co šílenství, co je to statečnost a co zbabělost, co je stát, co je státník, co je to vláda nad lidmi a co je vládce...

Nenacházel žádný rozdíl mezi moudrostí a zdravým rozumem, ale uznával za moudrého a současně rozumného každého, kdo rozeznal, co je krásné a dobré, a uměl toho užívat, a stejně tak toho, kdo poznal, co je špatné, a věděl, jak se tomu vyhnout. Na otázku, zda ty, kteří vědí, co je třeba dělat, ale jednají opačně, pokládá za moudré a neschopné se ovládnout, odpověděl: „Ne, za nemoudré a neschopné se ovládat. Já věřím, že tam, kde to je možné, vybírá si každý člověk, co považuje za nejvýhodnější pro sebe, a to dělá. Soudím tedy, že kdo nejedná správně, není ani moudrý, ani rozumný.“

Říkal, že spravedlnost a každá jiná ctnost je vědění. Všechno spravedlivé a každá jiná forma činnosti založená na ctnosti je podle něho krásná a dobrá; kdo zná, co je krásné a dobré, nemůže dát ničemu jinému přednost, a naproti tomu kdo to nezná, nemůže nic krásného a dobrého dělat a i když se o to pokusí, udělá to špatně. A protože se spravedlivé jednání a všechny ostatní krásné a dobré činnosti uskutečňují prostřednictvím ctnosti, je prý zřejmé, že spravedlnost a každá jiná ctnost je vědění...

Když uvažoval o podstatě zahálky, říkal, že zjišťuje, že většina lidí něco dělá; dokonce i hráči v kostky a šašci prý něco dělají - o všech takových lidech však tvrdil, že zahálejí, neboť by měli možnost přejít k lepší činnosti. Naproti tomu nemá nikdo volný čas na to, aby přecházel od lepší činnosti k horší, a kdyby to někdo udělal, jednal by špatně, protože má svou práci...

Sokrates věřil, že kdo zná podstatu té které věci, je schopen vysvětlit ji ostatním. Když ji však někdo nezná, pak není divu, že sám se klame a že klame i druhé. Proto ve společnosti svých přátel podstatu jednotlivých věcí neúnavně zkoumal.

Xenofón: Vzpomínky na Sókrata

„Chairefón kdysi zašel do Delf a osmělil se dáti bohu tuto otázku - a opakuji, nehlučte, občané - otázal se tedy, zdali je někdo moudřejší než já. Tu Pythia odpověděla, že nikdo není moudřejší. A to vám dosvědčí tuhle jeho bratr, protože on sám již zemřel.

Nuže uvažte, proč to říkám. Chci vám totiž ukázati, odkud vznikly ty pomluvy proti mně. Když jsem totiž uslyšel ta slova, přemýšlel jsem takto: „Co tím asi bůh míní a co asi naznačuje? Vždyť já jsem si vědom, že nejsem ani dost málo moudrý; co tedy asi míní, když praví, že já jsem nejmoudřejší? Vždyť přece nemluví nepravdu, neboť to mu není možno.“ A dlouhý čas jsem byl v nejistotě, co asi míní; posléze s velikým přemáháním jsem se to jal hledat, a to asi tímto způsobem. Zašel jsem ke kterémusi z mužů podle zdání moudrých, abych buď tam anebo nikde usvědčil věštírnu z nepravdy a ukázal její odpovědi: „Tento muž je nade mne moudřejší, a ty jsi tvrdila, že já jsem moudřejší.“ A tu, když jsem ho prozkoumával - nepotřebuji ho totiž uvádět jménem, ale byl to jeden z politiků, u kterého se mi něco takového stalo, občané athénští, když jsem ho zkoumal a rozmlouval s ním -, nabyl jsem mínění, že se tento muž zdá moudrým, jak mnoha jiným lidem, tak obzvláště sám sobě, ale že moudrý není; a potom jsem se pokoušel mu ukazovat, že se domnívá, že je moudrý, ale že není. Tu jsem si tím zneprátelil i jeho i mnohé z přítomných; avšak odcházeje uvažoval jsem sám u sebe, že proti tomuto člověku jsem já opravdu moudřejší; bezpochyby totiž ani jeden ani druhý z nás neví nic dokonalého, ale tento se při svém nevědění domnívá, že něco ví, kdežto já ani nevím, ani se nedomnívám, že vím; podobá se tedy, že jsem nad něho moudřejší aspoň o něco málo, právě o to, že co nevím, ani se nedomnívám, že vím. Potom jsem šel k jinému z těch, o kterých se zdálo, že jsou ještě moudřejší než tam ten, a nabyl jsem právě téhož mínění; a tu jsem si zneprátelil i jeho i mnoho jiných.

Potom jsem tedy šel již po řadě dále; pozoroval jsem sice s lítostí a bázni, že si dělám nepřátele, přece však se zdálo nutným nade všechno stavěti věc boha; že tedy musím jíti ke všem, o kterých se zdá, že něco vědí, a zkoumat, co míní ta věštba. A při psu, občané athénští - musím vám totiž mluvit pravdu - nabyl jsem asi takovéhoho dojmu. Jak jsem tak podle božího výroku hledal, zdálo se mi, že lidé nejvíce proslulí mají bezmála největší nedostatky, kdežto jiní, zdánlivě horší, jsou v moudrosti zdatnější. Musím pak vám vylíčiti své cesty a jak jsem podstupoval jakoby nějaké těžké práce, aby mi ta věštba nabyla nezvratné pravdivosti. Po politicích jsem šel k básníkům, jak tragédií, tak dithyrambů i k ostatním, abych se tam takřka při činu dopadl, že jsem méně znalý než oni. Probíraje tedy jejich básně, o kterých se mi zdálo, že jsou od nich nejlépe vypracovány, vyptával jsem se jich, co jimi myslí, abych se zároveň také něčemu od nich naučil. Tu se vám stydím povědět, občané, pravdu; avšak přece se to musí říci. Neboť, abych tak řekl, bezmála všichni, kteří při tom byli, dovedli o nich lépe mluvit než básníci sami o svých vlastních výtvorech. Poznal jsem tedy zanedlouho zase i o básnících, že netvoří svá díla moudrostí, nýbrž jakýmsi přirozeným nadáním a nadchnutí bohem, právě tak jako boží hadači a věštcí; neboť i tito mluví mnoho krásných věcí, ale nemají vědění o ničem z toho, co mluví. V takovém asi stavu jsou, jak se mi ukázalo, i básníci, a zároveň jsem u nich upozoroval, že se domnívají, jako by byli pro své básnické tvoření i v ostatních věcech ze všech lidí nejmoudřejší, to však nebyli. Odcházel jsem tedy i odtamtud s míněním, že nad ně vynikám touž věcí, kterou i nad politiky.

Nakonec jsem tedy šel k řemeslníkům. O sobě jsem si byl totiž vědom, že neumím, abych tak řekl, nic, ale o těch jsem věděl, že u nich naleznou mnoho krásných znalostí. A v tom jsem se nezklamal, uměli, co jsem já neuměl, a po této stránce byli nade mne moudřejší. Ale, občané athénští, nabyl jsem mínění, že i ti dobří řemeslníci mají tutéž chybu jako básníci - pro dobré provádění svého umění si každý myslil, že je i v ostatních největších věcech nejmoudřejší - a že tato jejich zvrácenost zakrývá onu moudrost. Proto jsem se v zájmu věštby tázal sám sebe, zdali bych si raději zvolil být tak, jak jsem, totiž nebýt ani moudrý jejich moudrostí ani nezalý jejich neznalostí, či míti obě, co oni mají. Tu jsem odpověděl sám sobě i věštbě, že mi prospívá býti tak, jak jsem.

Tedy z tohoto zkoumání, občané athénští, mi vznikla mnohá nepřátelství, a to velmi zlá a těžká, takže z nich vzešlo mnoho pomluv i že jsem nazýván tímto jménem „moudrý“; domnívají se totiž o mně lidé pokaždé přítomní, že jsem sám znalý těch věcí, v kterých jiného usvědčím z neznalosti. Avšak podle všeho, občané, vskutku moudrý je bůh a tímto výrokem věštby myslí to, že lidská moudrost má jen

malou cenu, ba žádnou. A ukazuje se, že to mluví ne o Sokratovi samém, nýbrž že jen tak užívá mého jména, dávaje mě za příklad, jako kdyby řekl: „Ten z vás, lidé, je nejmoudřejší, kdo jako Sokrates poznal, že jeho moudrost nemá opravdu žádné ceny.“ Toto hledání a pátrání konám pak já podle božího výroku ještě i nyní, obcházaje mezi obyvateli města i cizinci, kdykoli si o někom myslím, že je moudrý; a když se mi zdá, že není, pomáhaje bohu, dokazuji, že není moudrý. A při tomto zaměstnání jsem pro nedostatek času nemohl vykonat něco, co by stálo za řeč, ani ve věcech obecních ani ve svých soukromých, nýbrž žiji pro to sloužení bohu v nesmírné chudobě.

Kromě toho mladí lidé, kteří mě sami od sebe provázejí - jsou to ti, kteří mají nejvíce volného času, synové nejbohatších občanů – rádi poslouchají, jak jsou lidé zkoušeni, sami mě často napodobují a tak se pokoušejí zkoušeti jiné osoby; tu pak, myslím, nalézají velikou hojnost lidí, kteří se domnívají, že něco vědí, ale ve skutečnostinevědí nic nebo skoro nic. Proto se pak ti, kteří jsou od nich zkoušeni, hněvají, a to na mne, ne sami na sebe, a říkají, že je jistý praničerný Sókratés a ten že kazí mládež. A když se jich někdo ptá, co dělá a čemu učí, že ji kazí, říkají ty známé věci, které jsou po ruce proti všem, kdo se zabývají filosofií, totiž „zkoumá věci nebeské i podzemní“ a „nevěří v bohy“ a „slabší důvody činí silnějšími“.

Platón: Obrana Sókrata

Po této řeči Sókratés vstal a šel do jakési místnosti, aby se tam umyl, a Kritón šel s ním; nám pak řekl, abychom počkali. Čekali jsme tedy a rozmlouvali sami mezi sebou o tom, co se mluvilo, a zkoumali to; hned zase jsme rozjímali, jak veliké neštěstí nás stihlo, soudíce, že budeme od té doby žítí osiřelí, zrovna tak, jako bychom pozbyli otce. Když pak se umyl, byly k němu přivedeny jeho děti – měl dva malé chlapce a jednoho velkého – a také přišly příbuzné ženy; promluvil s nimi před Kritónem a uložil jim, co chtěl, potom kázal ženám a dětem odejít a sám přišel k nám. A bylo již blízko západu slunce, neboť strávil dlouhý čas tam uvnitř. Když přišel, posadil se umyt a potom již mnoho s námi nemluvil. A přišel zřízenec jedenácti a stanuv vedle něho pravil: „Sókrate, od tebe se mi nestane, co se mi stává od jiných, že se na mne zlobí a proklínají mě, když je na rozkaz úřadu vybidnu vypít jed. Ale tebe jsem já i jinak poznal v tomto čase jako nejhodnějšího a nejvládnějšího a nejlepšího muže ze všech, co sem kdy přišli, a také nyní dobře vím, že se nehněváš na mne, nýbrž na ty – vždyť znáš, kdo tím jsou vinni. Nyní tedy – vždyť víš, co jsem ti přišel říci – měj se dobře a pokoušej se co nejsnáze nésti, co je nutné.“ A při tom zaslzel a obrátiv se odcházel.

A Sókrates pohleděv na něj řekl: „I ty se měj dobře a já to udělám.“ A zároveň řekl nám: Jak slušný je ten člověk. Po celý ten čas ke mně přicházel a leckdy se mnou hovořil a byl velmi milý; a nyní jak ušlechtilé pro mne pláče! Nuže tedy, Kritóne, poslechněme ho a ať někdo přinese ten jed, je-li utřen; pakli ne, aťej ten člověk utře.“ A Kritón řekl: „Ale, Sókrate, já myslím, že na horách je ještě slunce a že ještě nezapadlo. A také vím, že i jiní pijí velmi pozdě potom, co dostanou rozkaz; napřed se ještě dobře najedí a napijí a někteří si i dopřejí styku s tím, po kom právě touží. Jen nic nespěchej, neboť ještě je čas!“

A Sókratés řekl: „Není divu, Kritóne, že dělají tyhle věci ti, o kterých mluvíš – myslí totiž, že z toho mají zisk, když to udělají – a také není divu, že já to neudělám; neboť myslím, že když vypiji jed o něco později, nebudu z toho mít nic jiného, než že se stanu směšným sám u sebe, že lpím na životě a šetrím ho, když už žádný nezbyvá. Než jdi, poslechni, jak já pravím.“ A Kritón po těch slovech pokynul sluhovi stojícímu nablízku. A sluha vyšel ven a dlouhý čas se tam zdržev přišel spolu s tím, který měl dát jed, a ten jej nesl utřený v číši. Sókratés spatřiv toho člověka řekl: „Nuže, příteli, ty jsi přece znalec těchtohle věcí, co se má dělat?“ „Nic jiného“, odpověděl, „než vypít to a pak se procházet, až se ti dostane do nohou těžkost, potom si lehnout; a tak to bude už samo působit.“ A zároveň podal číši Sókratovi. A ten ji vzal a zcela klidně, Echekrate – nic se nezachvěl a nezměnil ani barvy ani rysů obličeje, nýbrž jak měl ve zvyku upřel své velké oči na toho člověka a pravil: „Co říkáš, jak je to s tímhle nápojem, když se chce někomu ulít za oběť? Smí se to nebo ne?“ „Jen tolik, Sókrate, třeme, kolik si myslíme, že náleží vypít.“ „Rozumím“, řekl Sókratés; „ale pomodlit se k bohům, to smím i musím, aby to přestěhování odsud na onen svět bylo šťastné; za to se také modlím a nechť se tak

stane!“ A zároveň s těmito slovy dal číši k ústům a zcela lehce i klidně ji vypil. A z nás mnozí až potud dosti dobře dovedli se zdržovati, aby neslzeli, ale jak jsme uviděli, že pije a vypil, již to nebylo možno; přemohlo mě to a mně samému proudem tekly slzy, takže zahaliv si obličej plakal jsem sám nad sebou - nad ním jistě ne, nýbrž nad svým vlastním osudem, jakého přítele to jsem zbaven. Kritón ještě přede mnou, když nemohl zadržeti slz, vstal a odešel. Apollodóros již dříve bez ustání slzel, tehdy však se dal do takového nářku, z hoře a rozčilení, že nebylo mezi přítomnými nikoho, komu by nebylo pukalo srdce, kromě samého Sókrata.

A ten řekl: „Co to děláte, bláhoví! Vždyť jsem hlavně právě proto poslal ženy pryč, aby nedělaly takové zbytečné věci; vždyť jsem slyšel, že se má umírat v tichu. Nuže zachovejte klid a buďte silní!“ A my jsme se po těch slovech zastyděli a zdrželi jsme se pláče. On pak se procházel, a když, jak řekl, cítil tíhu v nohou, lehl si naznak - tak totiž mu poručil ten člověk - a tento, který mu podal jed, dotýká se ho po chvílích zkoušel mu nohy dole i nahoře a pak stisknův mu silně chodidlo ptal se, zdali to cítí; on řekl, že ne. A potom zase lýtka; a takto postupuje vzhůru ukazoval nám, že chladne a tuhne. A sám se ho dotýkal a řekl, že až se mu to dostane k srdci, tehdy že skoná.

Tu mu již chladlo tělo tak asi kolem života; on se odkryl - ležel totiž přikryt - a řekl - to byla jeho poslední slova: „Kritóne, Asklépiovi jsme dlužní kohouta; dejte mu ho a nezapomeňte!“ „Ano, stane se tak, řekl Kritón, ale hled, zdali chceš říci ještě něco jiného.“ Na tuto Kritónovu otázku již nic neodpověděl, ale po krátké chvíli sebou šklbl a ten člověk ho odkryl a on měl oči obráceny v sloup; spatřiv to Kritón zavřel mu ústa i oči.

Takto nám, Echekrate, skonala náš přítel, muž, mohli bychom říci, ze všech lidí své doby, které jsme poznali, nejlepší a vůbec nejrozumnější a nejspravedlivější.

Platón: Faidón

Malé sókratovské školy

Megarská škola

Zakladatel školy a přímý Sókratův žák EUKLEIDÉS Z MEGAR po Sókratově smrti poskytl útočiště řadě Sókratových žáků, kteří opustili Athény; není totožný s matematikem Eukleidem z 3. století př. Kr., autorem „Základů“ (Stoicheia, Elementa).

Megarikové ztotožňovali sókratovské dobro (to agathon) s Parmenidovým „jedním jsoucím“, snad v tomto ovlivnili i Platóna.

Vážně zkoumali meze a možnosti logiky (dialektiky): precizovali řadu antinomií (porušení pravidel), situací, kdy je rozpor mezi dvěma platnými soudy, a snažili se je řešit (známý je např. paradox lháře EUBÚLIDA Z MÍLÉTU, Eukleidova žáka, kdy Kréťan říká: „Všichni Kréťané jsou lháři.“), přispěli však i k zneužívání logické argumentace – eristice.

Kyrénská škola

ARISTIPPOS Z KYRÉNY byl zakladatel školy, současníkem a rivalem Platónovým, žákem Prótagorových, později Sókratovým

Z nauky školy vyniká etika **hédonismu**: jediným dobrem je „příjemnost“, „rozkoš“ (hédoné), a to pouze rozkoš tělesná, protože jiná neexistuje; má primitivní charakter momentálního požitku. Později tato škola postupně kultivuje svou etiku, až její poslední generace splývá s epikurejci.

Kynická škola

Antisthenés – zakladatel školy; současník a soupeř Platónův; žák Gorgiův, později Sókratův; **Diogenés ze Sinópy** – nejznámější kynik, excentrik, současník Alexandra Velikého.

Ideál apatie, nezávislosti na vášních, na mínění okolí, inspirační zdroj stoiků.

Seznam zdrojů:

BŘEZINA J. *Úvod do řeckého metafyzického myšlení*. 1. vyd., Olomouc : Vydavatelství UP, 1991

KUNZMANN P. *Encyklopedický atlas filosofie*. 1. vyd. Praha : NLN, 2001. 265 s. ISBN 80-7106-339-8.

PLATÓN. *Euthyfrón. Obrana Sókrata. Kritón*. 5. opr. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2005. 111 s. ISBN 80-7298-141-2

PLATÓN. *Faidón*. 6. opr. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2005. 107 s. ISBN 80-7298-158-7

XENOFÓN. *Vzpomínky na Sókrata*. 1. vyd., Praha : Svoboda, 1972, 452 s.